

PAPER DETAILS

TITLE: YAYLI TANBURUN YAPISAL VE TEKNİK ÖZELLİKLERİNE İLİSKİN UZMAN GÖRÜSLERİ

AUTHORS: Cenk ÇÖL

PAGES: 116-137

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/610704>

YAYLI TANBURUN YAPISAL VE TEKNİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN UZMAN GÖRÜŞLERİ*

Cenk ÇÖL**

ÖZET

Tarihi ve gelişim süreci incelendiğinde yaylı tanbur, ilk olarak Meragi'nin eserlerinde nâyî tanbûr ismiyle karşımıza çıkmaktadır. Meragi'nin nâyî tanbûru, tanbûre-i Türkî ve tanbûr-i Şîrvânîyân tanburlarının yayla icra edileni olarak açıklaması, yaylı tanburun ilk halinin armudi gövdeye sahip, iki ya da daha fazla tel takılabilen, uzun saplı ve tamamıyla ahşap bir çalgı olduğunu düşündürmektedir. Günümüze kadar ulaşan yaylı tanburun, bir süre mızraplı tanburun yapısal gelişimi ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bu çalışma, yaylı tanbur çalgısının tarihini, gelişimini, yapısal ve teknik özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Yaylı tanbur yapımına ilişkin yapımcı görüşlerine yer verilerek ortak standartlara ulaşılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada kullanılan veriler, belgesel tarama ve yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla toplanmıştır. Hazırlanan görüşme formu geçerlik ve güvenilirliği açısından alanında uzman eğitimcilerle görüşülerek düzenlenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak yapılandırılmıştır.

Yapılan bu çalışmayla, yaylı tanbur yapımcılarının tecrübe ve birikimlerini yeni nesillere aktarabilmek ve ülkemizde yaylı tanbur yapımının gelişmesi adına önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Tanbur, Yaylı Tanbur, Çalgı Yapım

EXPERT OPINIONS ON STRUCTURAL AND TECHNICAL CHARACTERISTICS OF BOWED TANBUR

*Bu makale Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan "Yaylı Tanburun Türk Müziğindeki Yeri Önemi ve Kullanımı" adlı sanatta yeterlik tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

**Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı Türk Müziği Bölümü Temel Bilimler Anasanat Dalı Öğr.Gör.Dr., cenkcol@hotmail.com

ABSTRACT

When the history and the development process of the bowed tanbur is examined, it first comes up with the name as nayi tanbûr, one of the works of Meragi. Due to the fact that Meragi describes nayî tanbur as the form of tanbure-i Turki and tanbur-i Shirvanian performed with bow, the initial form of the bowed tanbur is assumed to be completely wooden and to have a pear-shaped body, two or more strings and a long neck. The bowed tanbur may be said to have parallely progressed with the structure of tanbur with plectrum until today.

The purpose of this study is to put forward the history, progress, structural and technical characteristics of bowed tanbur instrument. This study has a crucial importance for the bowed tanbur to reach common standards by including producer opinions with regard to the production of the bowed tanbur.

The data used in the study have been compiled by means of documental browsing and semi-structured interview form. The prepared interview form has been organized by interviewing with expert educators in this field in terms of validity and reliability. The research has been structured by qualitative methods and techniques.

It is expected that this study will be a significant step for handing down the experiences and savings of bowed tanbur producers to the next generations and also progressing in the production of bowed tanbur in our country.

Key Words: Turkish Music, Tanbur, Bowed Tanbur, Instrument Production

1. GİRİŞ

20. yüzyılda kullanılan geleneksel Türk sanat müziği çalgıları incelendiğinde tanbur, ney, rebab, klasik kemençe, ud, kanun, kudüm ve bendir ilk akla gelen çalgılardır. Bu çalgılar içerisinde yer alan tanbur çalgısının, ilk defa Tanburi Cemil Bey tarafından yayla icra edildiği düşünülmektedir. Ancak geçmişten bugüne Orta Asya toplumlarının, mızrap ile icra ettikleri çeşitli çalgıların aynı zamanda yayla icra etmelerinin de bir gelenek olduğu bilinmektedir.

Tanburun, Tanburi Cemil Bey tarafından yay ile icra edilmesi sonucu ortaya çıkan ses ve tını, 1900'lü yılların başında büyük yankı uyandırmıştır. Bu durum yaylı tanburun, Tanburi Cemil Bey tarafından icat edildiği kanısını uyandırmakta ve birçok kaynakta bu şekilde ifade edilmektedir. Ancak 1350-1435 yılları arasında yaşayan ve Türk müziği çalgıları ile ilgili geniş bilgiler veren besteci ve müzik bilgini Abdülkadir Meragi, *Câmiu'l-Elhân* ve *Makasidu'l-Elhan* adlı eserlerinde çeşitli tanburlardan bahsetmiştir. Bu tanburlar arasında, nâyî tanbûr adını verdiği çalgıyı yay ile çalınan Türk tanburu olarak açıkladığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, yaylı tanburun 15. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişi olduğu söylenebilir.

Meragi'den günümüze kadar olan süreçte, yaylı tanburun yapısal anlamda birçok değişikliğe uğradığı görülmektedir.

1.1. Yaylı Tanburun Tarihçesi

Orta Asya kavimleri, tarihleri boyunca yapısal açıdan birbirine çok benzeyen, yuvarlak ya da armudi gövdeli, uzun saplı, telli birçok çalgı icat etmiş ve bu çalgılarından ses çıkartabilmek için parmaklarını, çeşitli mızrap ve yay gibi malzemeleri kullanmışlardır. Orta Asya kültüründe mızrapla icra edilen çalgıların geçmişten bugüne yay ile de icra edildiği bilinmektedir.

Sarı'nın, çalışmasında, yaylı tanburun tarihinden şu şekilde bahsettiği görülmektedir:

Eski yaylı tanburla günümüzdeki yaylı tanburun benzer olan tek yanı yayla çalınmış olmalarıdır. Orta çağın başlarından sonra ortaya çıkan yayla çalım

usulü, herhangi bir çalgı üzerine adapte edilebiliyordu. Meragalı Abdülkadir (ö. 1435) *Câmiu'l-Elhân'* da nâyî tanbûr adı altında şöyle bir açıklamada bulunmuştur: Tanbûr-i Şîrvâniyân veya tanbûre-i Türki'nin yayla çalınması uygundur. Başka şekilde bir çalgı da yapılabilir. Bu çalgıya iki veya daha çok tel bağlarlar ve yayla çalarlar (Sarı, 2012: 68).

Sezikli, *Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'* isimli doktora tezinde, Meragi'nin *Câmiu'l-Elhân* adlı eserinde yayla çalınan tanburu şu şekilde tercüme etmiştir: Nâyî tanbûr, yaylı bir âlettir. Şîrvaniyân tanburuna veya tanbûr-i Türki'ye yay çekilip ya da başka bir âlet şekline getirip tel bağlanır böylece bir kemân gibi kullanırlarsa melodinin te'lifi sırasında tanbur veya tanbure hükmüne geçebilir (Sezikli, 2007: 219).

Karabaşoğlu ise, *Abdülkâdir-i Merâgî'nin Makâsidu'l-Elhân* adlı eseri isimli doktora çalışmasında, Meragi'nin *Makâsidu'l-Elhân* eserinde yayla çalınan tanburu şu şekilde tercüme etmiştir: Nâyî tanbûr, yaylılardanır. Eğer Şîrvaniyân tanburu keman yayı çekilerek çalınırsa bu tanbur olur. Notaların çıkarılmasında parmaklar kullanılır. Bu, melodinin çıkarımında iki tel hükmündedir (Karabaşoğlu, 2010: 216).

Yaylı tanburun tarihini, nâyî tanbûr çalgısıyla ilişkilendiren bazı kaynakların açıklamaları ise şu şekildedir: Meragalı Abdülkadir'in kitaplarında “nâyî tanbûr” adı ile tarif edilmekte olduğuna göre, yaylı tanbur en az altı-yedi yüz senelik bir tarihe sahip demektir (Karabey, 1951: 20). Nâyî tanbûr: Tanbur-i Şîrvaniyân veya tanbure-i Türki'nin yayla icra edilenidir, iki veya daha fazla tel takılır (Bardakçı, 1986: 106).

Agayeva, “Abdülkadir Meragi'de Türk Çalgıları” isimli yazısında nâyî tanbûru şu şekilde açıklamaktadır: “Nâyî tanbûr, Şîrvan tanburu ve Türk tanburu yay ile çalınırken duyulan ney veya insan sesine benzer güzel, akıcı bir ses çıkarır. Buna göre çalgının ismine nâyî tanbûr denir. İki veya daha fazla tellidir”.

Çağdaş Türk yaylı çalgılarına bir göz atıldığında şöyle bir sonuca varabiliriz ki Meragi'nin nâyî tanbûru Özbeklerin yayla çalınan sato ve Türkiye'de yaylı tanbur çalgılarının cediti olduğu düşünülebilir (Agayeva, 2000: 4).

1.2. Yaylı Tanburun Yapısal Özellikleri

Yaylı tanbur, tarihi ve gelişim süreci içerisinde değerlendirildiğinde, ilk olarak Meragi'nin isimlendirdiği nâyî tanbûr çalgısı, bilinen en eski yaylı tanbur olarak düşünülmektedir. Meragi'nin nâyî tanbûru, tanbûre-i Türkî ve tanbûr-i Şirvâniyân tanburlarının yayla icra edileni olarak açıklaması, yaylı tanburun ilk halinin armudi gövdeye sahip, iki ya da daha fazla tel takılabilen, uzun saplı ve tamamıyla ahşap bir çalgı olduğunu düşündürmektedir.

Yaylı tanburun, 20. yüzyılın başlarında Tanburi Cemil Bey tarafından icra edilen şeklinin ise, bugün kullanılmakta olan mızraplı tanbur olduğu bilinmektedir. Günümüze kadar ulaşan yaylı tanburun, bir süre mızraplı tanburun gelişimi ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Mızraplı tanburun yay ile icra edilebilmesi için yapılan ilk denemenin, tanburun en alt tellerini yükseltmek amacı ile eşik ve teller arasına kibrit çöpü yerleştirmek olduğu söylenebilir. Bu deneme sonrası, mızraplı tanbur eşikinin, değişikliğe uğradığı görülmektedir.

1930 yılında Zeynel Abidin'in cümbüşü icadı ile yaylı tanburun yapısı, metal (alüminyum) tekne ve deri bir göğse bürünmüştür. Bu şekildeki yaylı tanburların ses kalitesini artırma ve ahşap tanburlara yakın bir tını elde edebilmek amacı ile icracıların istekleri doğrultusunda bazı çalgı yapımcıları bu çalgılar üzerinde çeşitli değişiklikler yapmışlardır. Metal tekneli yaylı tanbur üzerindeki bu değişiklikler çalgının ses ve tını özelliği açısından kalitesini arttırsa da, bazı yaylı tanbur icracıları daha doğal ses arayışlarını sürdürmüşlerdir.

Önceleri normal ağaç yapılı tanburun yegah telinin eşikten az yukarı kaldırılmasıyla çalınan çalgı, 1930'larda çıkan cümbüş modasından etkilenerek, alüminyum tekneli ve deri göğüslü olarak kullanılmaya başlanmıştır (tanbur-cümbüş). Çalım sırasında vücut ısısından etkilenen teknenin sesinin değişmemesi için dış yüzey kalın bir bezle kaplanır. Ölçüleri diğerleri ile hemen hemen aynıdır. Günümüzde normal ağaçtan yapılmış yaylı tanbur da görülebilmektedir (Sarı, 2012: 68-69).

Geçmişten bugüne, yapısal olarak yaşadığı birçok değişiklik sonrasında yaylı tanbur, metal ve ahşap tekneli olmak üzere iki ayrı şekilde kullanılmaktadır.

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

Bu bilgiler ışığında araştırmanın problem cümlesi “Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri Nelerdir?” şeklinde oluşturulmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma yaylı tanbur çalgısının yapısal ve teknik özelliklerine ilişkin ülkemizde bilinen yaylı tanbur yapım ustalarının fikirlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırma, yaylı tanbur yapım ustalarının tecrübe ve birikimlerini yeni nesillere aktarabilmek ve ülkemizde çalgı yapımcılığın gelişmesi adına önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırma, “Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri” ne ilişkin bulguların incelenmesi ve yorumlanması bakımından durum tespiti için tarama modelini esas alan betimsel bir araştırmadır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, ulaşılabilen ve araştırmaya gönüllü olarak katılan çalgı yapımcıları Paki Öktem, Mustafa Gencer, Elif Kızılkaya, Cengiz Coşkun ve Mehmet Coşkun oluşturmaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada, açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme esnasında veriler kayıt yoluyla elde edilmiş; sonrasında bu veriler analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulgulara ait yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Sizce Yaylı Tanbur Teknesinde Kullanılan Ahşap ve Metal Malzemelerden Hangisi Daha İyi Sonuç Vermektedir?

Yapımcı 1: Tabi ki ahşap yaylı tanbur en iyi neticeyi vermektedir. Metal yaylı tanbur hiç yapmadım.

Yapımcı 2: Cümbüş teknesi ile her ne kadar doğal bir ses elde edilmeye çalışılsa da ahşap tekne her zaman daha doğal ve güzel ses vermektedir.

Yapımcı 3: Davudi ve olgun sesinden dolayı ahşap tekneden yapılmış yaylı tanburlar, öncelikli olarak tercih edilse de, cümbüş teknesinden yapılmış olanlar da bazı düzenlemeler ve eklemelerle neredeyse ahşap tekneye yakın kalitede ses verebilmektedir.

Yapımcı 4:Ahşap tekne daha sıcak bir malzeme, daha bas ve aşırı rezonansı olmayan bir ses kalitesine sahiptir. Metal tekne çok fazla rezonansı olan, tiz bir ses yapısına sahiptir.

Yapımcı 5: Ahşap, çalgı yapımı için çok daha kaliteli ve iyi bir malzeme olduğu için daha iyi sonuç vermektedir.

3.2. Ahşap Yaylı Tanburun Teknesinde Hangi Ağaçları Kullanmaktasınız? Nedenleri Nelerdir?

Yapımcı 1: Maun, ceviz, kök ceviz, abanoz ve pelesenk ağaçlarını kullandım. En iyi netice aldığım yaylı tanburların, pelesenk ve abanoz ağaçlarından imal ettiklerim olduğu kanısındayım.

Yapımcı 2: Ceviz, okaliptus, maun, akçaağaç, karaağaç, dut gibi ağaçlar kullanılabilir. Benim en çok tercih ettiğim karaağaç ve dut ağaçlarıdır. Zeytin ağacı gibi ağır ve yağlı ağaçlar tercih edilmemelidir. İçi delikli ağaçlar da tercih edilmemelidir. Çünkü bu tür ağaçlar sesi yutmaktadır. Sıkı ve sert olan ağaçlar tercih edilmelidir.

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

Yapımcı 3: Yaylı tanbur yapımında şeftali, kayısı, dut, ceviz, maun gibi ağaçlar kullanılmakla birlikte, daha çok ceviz ve maun ağacını tercih ederim. Bunun sebebi bu ağaçların ses kalitelerini ispatlamış olmalarıdır.

Yapımcı 4: Geniş bir yelpazeye sahip ahşap kullanıyorum. Bu konuda daha çok icracı tercihini de önemsiyorum. Örneğin Yunan icracılar dut ağacı istiyorlar. Türkiye’de daha çok koyu ağaçlar tercih ediliyor. Maun, ceviz gibi ağaçlar yaylı tanburda iyi neticeler veriyor. Pelesenk ağacını da denedim.

Yapımcı 5: Bu güne kadar yaptığım çalgılarda dut, maun, ceviz, venge, pelesenk gibi ağaçları kullandım. Karışık iki ağaçtan kelebek ve maun şeklinde de yaptım. Çalgı yapımı için uygun olan her ağaç kullanılabilir diye düşünüyorum.

3.3. Yaylı Tanburun Teknesinde Kullandığınız Ölçüler Nelerdir?

Yapımcı 1: 30 santimetre civarı tekne çapı kullanıyorum. Derinlik ise 16-18 santimetre arasında değişmektedir.

Yapımcı 2: Tekne çapı için 31-33 santimetre arası bir ölçü kullanıyorum. Derinlik ise 15-18 santimetre arasında değişmektedir.

Yapımcı 3: Ölçü ve şekil olarak cümbüş teknesi ölçülerini kullanıyorum.

Yapımcı 4: Teknede 30 ile 30,5 civarı bir çap ölçüsü kullanıyorum. Derinlik ise 14 ile 17 santimetre arası değişmektedir.

Yapımcı 5: Tekne çapı olarak 30,5 santimetre, derinlik olarak 15-18 santimetre ölçü kullanıyorum. Derinlik derinin gerginliğine göre değişebilmektedir.

3.4. Yaylı Tanburun Göğsünde Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: Oğlak derisi kullandım. Balık derisiyle de yaptım ama iyi netice verdiğini söyleyemem. Fabrikasyon deri hiç kullanmadım. Deriyi analin boya ile boyadım. Bunun nedeni yaylı tanburun görsel güzelliğini sağlamak ve aynı zamanda rutubet ve hava şartlarından daha az etkilenmesini sağlamaktır.

Yapımcı 2: Balık derisi ve oğlak derisi kullandım. Ancak kullanılan derinin ince olması gerekmektedir.

Yapımcı 3: Kullandığım malzemelerin başında oğlak derisi gelmektedir. En çok tercih edilen oğlak derisinin, erkek keçiden olması makbuldür. Balık derileri ve işlenmiş deve derisi de kullanıyorum. Yaptığım yaylı tanburların yapısı ve karakterine göre kullandığım deride değişiklik göstermektedir. Doğal olmayan plastik ve yapay deri kullanmıyorum.

Yapımcı 4: İmal ettiğim çalgının yapısına ve icracıların taleplerine göre keçi, balık ve büyük baş hayvan derileri kullanıyorum. Sadece bir kere hayvan derilerindeki akort problemi sebebi ile icracının talebi üzerine sentetik malzeme olan fabrikasyon film de denemiştim.

Yapımcı 5: Oğlak ve koyun derisi kullanıyorum. Ahşap göğüse sahip yaylı tanburda yaptım. Bu tanburda iki milimetre kalınlığında, düz ve bas balkonu olan bir kapak kullandım. Deri göğüslü tanbura nazaran bu tanburdan daha cılız ancak hoş bir ses ortaya çıktı.

3.5. Yaylı Tanbur Göğsünde ve Kasnağında Hangi Ölçüleri Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: 25-25,5 santimetre deri çapı kullanıyorum. Kasnak çapında ise deri çapına bağlı olarak 25-26,5 santimetreye kadar değişebilen çap ölçüsü kullanıyorum.

Yapımcı 2: Deri çapında 23-25 santimetre arası bir ölçü kullanıyorum. Kasnağı ise deri içinde kalacak şekilde ayarlıyorum.

Yapımcı 3: Yaylı tanburun göğsündeki deri çapı tekneye göre 23-25 santimetre arası değişik ölçüler kullanabiliyorum. Kasnak ölçüsünü ise derinin içe gelmesi sebebiyle, deri çapından 0,5-1 santimetre kadar büyük yapıyorum.

Yapımcı 4: 23 santimetre deri çapı kullanıyorum. Kasnak ölçüsünde ise deri içine oturacak şekilde 23,5 santimetre civarı ayarlıyorum.

Yapımcı 5: 22,5 ile 23 santimetre arası bir ölçü kullanıyorum. Kasnak çapını 23,5- 24 santimetre arası kullanıyorum.

3.6. Yaylı Tanburun Kasnağında Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: Kasnak yapımında kayın ağacı kullanıyorum.

Yapımcı 2:Fiber malzemeden yapıyorum.

Yapımcı 3:Dayanıklı olması sebebiyle fiber malzemeden yapıyorum.

Yapımcı 4: Kontrplak üzerine kaplama olarak yapıyorum.

Yapımcı 5: Kontrplak üzerine kaplama ve MDF kaplama olarak yapıyorum.

3.7. Yaylı Tanburun Alt Eşiğinde Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: Kelebek ve kırmızı ardıç dışında ağaç kullanmadım.

Yapımcı 2: Akçaağaç, akgürgen, kırmızı ardıç ağaçları kullanılabilir.

Yapımcı 3: Akçaağaç, ağırlıklı olarak kullandığım malzemedir. Ancak istenen tınıya bağlı olarak abanoz da kullanmaktayım.

Yapımcı 4: Maun gibi yumuşak kof dediğimiz ağaçları tercih ediyorum.

Yapımcı 5: Çoğunlukla kelebek ağacı kullanıyorum. Yunan bir icracının isteği üzerine birkaç tanburda çınar ağacı kullandım.

3.8. Yaylı Tanburun Alt Eşiğinde Hangi Ölçüleri Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: 2,5 santimetre yükseklik kullanıyorum. Deri gerginliğine göre eşik yüksekliği değişebilir.

Yapımcı 2: 2,5-3 santimetre arası sapın yüksekliği ve derinin gerginliğine göre değişen ölçüler kullanıyorum.

Yapımcı 3: Yükseklik 2,5 santimetre, eni ise sapın genişliğine bağlı olarak 3,5 ile 4 santimetre arası değişebilmektedir.

Yapımcı 4: Ayaklar dıştan dışa 6 santimetre, yükseklik 3, tellerin üzerine bastığı bölgenin genişliğini ise 4 santimetre bir şablondan kesip yapıyorum.

Yapımcı 5: 3 santimetre yüksekliğinde, iki ayak dıştan dışa 6 santimetre, tellerin oturduğu yüz ise 4,5 santimetre genişliğinde eşik ölçüsü kullanıyorum.

3.9. Yaylı Tanburun Üst Eşiğinde Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: Sadece kemik kullanıyorum.

Yapımcı 2: Abanoz, akgürgen, kırmızı gürgen gibi sert ağaçlar kullanıyorum.

Yapımcı 3: Üst eşikte, sert dokusu olan ağaçlar tercih ediyorum. Ağırlıklı olarak abanoz ağacını tercih ederim.

Yapımcı 4: Sadece kemik kullanıyorum.

Yapımcı 5: Sadece kemik kullanıyorum.

3.10. Yaylı Tanburun Üst Eşiğinde Hangi Ölçüleri Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: Tellere rahat baskı uygulanabilecek şekilde iki milimetre civarı yükseklik, sap kalınlığı ile aynı genişlik kullanmaktayım.

Yapımcı 2: Eşiğin eni, sap genişliği ile aynı olmalı ve bir ya da 1,5 milimetre yüksekliğe sahip olmalıdır.

Yapımcı 3: Klavyenin üzerinden yaklaşık 1 milimetre ile 1,5 arası değişen yükseklikte ölçüler kullanmaktayım. Genişliği ise sapın genişliğine göre 3 santimetre ile 3,5 santimetre arasında değişmektedir.

Yapımcı 4: İmal ettiğim yaylı tanburun sapının genişliğine göre 2,6 santimetre civarı genişlik, 1,5 milimetre yükseklikte eşik kullanıyorum.

Yapımcı 5: Üst eşiğin ölçüsü, sap genişliğine göre değişen bir ölçüdür. Genellikle 2,6-2,7 santimetre olmaktadır. Üst eşik ile klavyeden 1,5 milimetre yüksek olacak şekilde ayarlıyorum.

3.11. Yaylı Tanburun Sapında Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: En iyi randımanı ıhlamur ağacından aldım. İhlamur ağacı dış etkenlerden etkilenmez, yani eğilme durumu söz konusu değildir. İhlamur ağacının kuturlu olanını yani gövde çapının geniş olanını kullanmak makbuldür. Sapın içine çeki çubuğu yerleştirerek saptaki atmayı önleyen bir mekanizma kullanıyorum.

Yapımcı 2: Gürgen ağacı kullanıyorum. Üç kat ağaçtan yapıyorum ve içine çeki çubuğu yerleştiriyorum.

Yapımcı 3: Yaylı tanburun sapı için kullandığım malzeme olarak en çok gürgen ağacı tercih etmekteyim. Gürgen ağacının yapısına benzer kuruluşuna ve

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

dokusuna güvenilen akçaağaç gibi ağaçlarda kullanılabilir. Yaylı tanburun üzerindeki tellerin çeki kuvveti mızraplı tanbura göre çok daha fazla olması sebebi ile sapta kullandığım bir diğer malzeme ise çeki çubuğu dediğimiz çelik bir çubuktur. Sap boyu tek parça, eni ise üç parça preslenerek ve araya çeki çubuğu yerleştirerek yapmaktayım.

Yapımcı 4: Gürgen ve maun gibi ağaçlar kullanıyorum. Aynı zamanda sap ihtiyacına uygun uzun lifli kuru ağaçlar tercih ediyorum.

Yapımcı 5: Sap ağacı olarak diğer ağaçlara nazaran işlemesi kolay, esneme kapasitesi düşük, maun cinsi olan akaju ağacını kullanıyorum. Bir dönem koto denilen bir ağaçta kullanmıştım.

3.12. Yaylı Tanburun Sapında Hangi Ölçüleri Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: 104 santimetre ölçü kullanıyorum. 106 santimetre sap ölçüsüne sahip yaylı tanbur da yaptım.

Yapımcı 2: Sap ölçüsü olarak en çok 104 santimetre ölçü kullandım. Ancak 106, 108 hatta 110 santimetre sap ölçülerinde yaylı tanbur yaptım.

Yapımcı 3: Yaylı tanbur sapının boy ölçüsünde ilk zamanlar 104 santimetre kullanmaktaydım. Ancak son zamanlarda 106 ve 110 santimetre arası değişen ölçüler kullanıyorum. Sap genişliği ise göğüsten başlayarak, burgulara doğru 4,5 santimetreden 3 santimetreye kadar daralabilmektedir.

Yapımcı 4: İki eşik arası genellikle 104 santimetre kullanıyorum. 100 ve 106 santimetre olarak da imal ettim. En olarak ise tekneyle birleşen kısım 3,1 santimetre üst eşik kısmı ise 2,6 santimetre civarı. Yükseklik ise 3 santimetre yakın.

Yapımcı 5: Yaylı tanburun sap ölçüleri, sap ile teknenin birleştiği noktadan başlayarak en ve derinlik simetrik bir şekilde 3-3,1 santimetre, üst eşiğe doğru incelerek 2,6-2,7 santimetreye kadar düşebiliyor. Alt eşik ile üst eşik arası tel boyu ölçüsü ise standart 104 santimetre kullanıyorum. Ancak 106-108 ve 100 santimetrelilik ölçülerde kullandım.

3.13. Yaylı Tanburun Burgularında Kullandığınız Malzemeler Nelerdir?

Yapımcı 1: Gitar ve mandolinde olduğu gibi metal burgular kullanıyorum.

Yapımcı 2: Yaylı tanburda metal olan gitar burguları kullanıyorum.

Yapımcı 3: Gitar ve mandolin gibi çalgılarda kullanılan metal burguları kullanmaktayım. Ahşap burgu hiç denemedim. Bunun sebebi ise tellerin çeki kuvvetinin çok fazla olmasıdır.

Yapımcı 4: Mandolin burgusu kullanıyorum. Bu burguların metal bir levha üzerine grup halinde yerleştirilmiş şeklini de, burguların her birini sap üzerine tek olacak şekilde monte ederek de kullandım.

Yapımcı 5: Gitar ve mandolinde kullanılan metal burguları kullanıyorum. Ancak her burguyu birbirinden bağımsız olarak tek tek monte ediyorum. Göğsünü ahşap yaptığım yaylı tanburlarda ahşap burgu kullandım.

3.14. Yaylı Tanburda Kaç Tel Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: Yedi tel kullanmaktayım. Sekiz telli yaylı tanburlarda imal ettim.

Yapımcı 2: Altı adet tel kullanıyorum.

Yapımcı 3: Altı adet tel kullanmaktayım.

Yapımcı 4: Altı, yedi ve sekiz tel olarak imal ettim.

Yapımcı 5: Altı adet tel kullanıyorum.

3.15. Yaylı Tanburda Kullandığınız Tellerin Malzemesi ve Kalınlıkları Nasıldır?

Yapımcı 1: Alt tellerde 0,30 ya da 0,35 milimetre, orta tellerde 0,45 milimetre ipek üzeri sarım tel, bam telinde ise 0,60 milimetre ipek üzeri sarım tel kullandım.

Yapımcı 2: İlk iki telde 0,35 ya da 0,40milimetre çelik tel, orta tellerde 0,40milimetre sırma tel, beşinci tel ilk tellerle aynı, en üst telde ise 0,65 ya da 0,70 milimetre sırma tel kullanıyorum.

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

Yapımcı 3: Yaylı tanburda çelik, sırma tel olmak üzere iki çeşit tel kullanmaktayım. Tel kalınlığı olarak ilk zamanlarda 0,30 milimetre tel kullanmaktaydım. Ancak yaylı tanburun akort düzenindeki değişiklik sebebiyle bu ölçü önce 0,35 daha sonra 0,40 milimetreye kadar çıkmıştır. Orta tellerde ise 0,30 milimetre çelik tel üzerine sarılmış sırma tel kullanıyorum. En üst tel olan bam telinde ise 0,70 milimetre çelik üzeri sarım tel kullanmaktayım.

Yapımcı 4: En alt teller 0,35 milimetre çelik, orta teller 0,40 milimetre sırma, üst teller iki ya da tek olmak kaydıyla 0,35 milimetre çelik ve bam telinde ise 0,60-0,70 milimetre arası değişen ölçülerde sırma tel kullanıyorum.

Yapımcı 5: En alt iki tel birleşik 0,35 milimetre çelik tel, orta teller 0,40 milimetre sargı tel, bamtelinde ise 0,60 milimetre sargı tel kullanıyorum.

3.16. Yaylı Tanburda Can Direği Kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız Hangi Malzemeleri Kullandığınız ve Ölçüleri Hakkında Bilgi Verir misiniz?

Yapımcı 1: Ladin ağacından sekiz, dokuz milimetre çapında, on beş, on altı santimetre uzunluğunda can direği kullanıyorum.

Yapımcı 2: Can direği kullanıyorum. Ladin çamından yapıyorum. Kullandığım can direği on milimetre çapında on altı- on sekiz santimetre uzunluğunda silindir şeklindedir.

Yapımcı 3: Yaylı tanburda yaklaşık yirmi beş senedir can direği kullanıyorum. Can direğini sekiz- on milimetre kalınlığında, deri gerginliğine göre on beş ile on sekiz santimetre uzunluğunda silindir biçiminde ladin ağacından yapmaktayım.

Yapımcı 4: Ladin veya gürgen ağacından, imal ettiğim yaylı tanburun tekne derinliğine göre on dört ile on yedi santimetre arası bir uzunluk, beş milimetre civarı eni olan silindir şeklinde bir can direği kullanıyorum.

Yapımcı 5: Can direği kullanıyorum. Silindir şeklinde, aşağı yukarı sekiz milimetre çapında, on beş ile on altı santimetre uzunluğunda ladin ağacından yapıyorum.

3.17. Yaylı Tanburda Kullanılan Yayın Türü ve Hangi Malzemelerden Yapıldığı Konusunda Bilgi Verir Misiniz?

Yapımcı 1: İcracıların viyolonsel yayı tercih ettiklerini biliyorum. Ben yaylı tanbura özel bir yay yapmadım.

Yapımcı 2: Yaylı tanbur talep edenler yerli yapım yayı istemiyorlar. Viyolonsel yayı kullanıyorlar.

Yapımcı 3: Yaylı tanburda ilk zamanlar keman yayı çoğunlukla tercih edilirken, daha sonraları viyolonsel yayı kullanılmaya başlanmıştır. Kemençe yayına benzer yine viyolonsel yayındaki kıl kalınlığında gergi çubuğu bulunmayan sabit gergideki yaylarda kullanılmaktadır.

Yapımcı 4: Ben yaylı tanbur yaptığım icracılara yay yapmadım. Genelde icracılarda gördüğüm yay, viyolonsel yayıdır. Viyolonsel yayının tercih edilme sebepleri arasında: yatay yönlendirilmeye uygun tasarımı, kıllarının daha yoğun olması sebebi ile çalgının ses gürlüğünü arttırması, daha yoğun, bas bir ses çıkartabilme kapasitesine sahip olmasını sayabilirim.

Yapımcı 5: Ben yay yapmıyorum. İcracılar viyolonsel ve kemençe gibi çalgıların yaylarını tercih ediyor diye biliyorum.

3.18. Yaylı Tanburun Perdelerinde Kullandığınız Malzemeler ve Ölçüleri Nelerdir?

Yapımcı 1: 0,35 milimetreden başlayarak burgulara doğru 0,40-0,45-0,50 hatta 0,55 milimetreye kadar kalınlaşan misina malzeme kullanıyorum.

Yapımcı 2: 40 milimetre beyaz boyanmamış misina tercih ediyorum. Yaylı tanburda tellerin çekim gücü çok fazla olduğu için sapta çekim payı bırakılır, bu sebeple perdelerin kalınlığı sapın üst kısmına doğru arttırılarak 45 milimetre misinaya kadar kullanılabilir.

Yapımcı 3: Perde malzemesi olarak misina kullanmaktayım. Bu misinanın kalınlığı klavyenin tamamında 0,40 milimetre, ölçü ya da göğüsten burgulara doğru kalınlaşan 0,40-0,45 milimetre misinadır.

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

Yapımcı 4: Sapın en alt kısmından üst kısmına doğru 0,40-0,45-0,50 milimetre ölçülerde değişen, misina kullanıyorum.

Yapımcı 5: Sapın en alt kısmından yukarıya doğru 0,40-0,45,-0,50 hatta 0,60 milimetre misina kullanıyorum.

3.19. Yaylı Tanburda Hangi Perde Sistemlerini Kullanmaktasınız?

Yapımcı 1: Mızraplı perde sistemi ile aynı sistemi kullanıyorum. Kırk sekiz adet perde kullanmaktayım.

Yapımcı 2: Mızraplı tanbur ile aynı perde sayısını kullanıyorum. Ancak icracıların isteğine bağlı olarak daha fazla ya da daha az perde de bağlanabilmektedir.

Yapımcı 3: Kullanmış olduğum perde sistemi mızraplı tanburdaki Türk müziği sisteminde kullanılan sistemdir. Ancak yaylı tanburda yay sayesinde uzun ses ve bu sesleri bağlı şekilde kullanabilme imkanı olduğu için perdeler daha az bağlanabilmektedir.

Yapımcı 4: Mızraplı tanbur ile aynı sistemi kullanıyorum. Ancak icracılar tercih ettikleri şekilde perde sayılarını arttırıp, azaltabiliyorlar.

Yapımcı 5: Mızraplı tanbur ile aynı sistemi kullanıyorum. İcraçı tercihiyle göre bu sayı azalır, artabiliyor.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yaylı tanbur yapımcıları ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1.Yaylı tanburda ahşap tekne kullanımının, ses, tını, rezonans ve Türk müziği yapısına uygunluğu açısından daha iyi sonuç verdiği görüşünde birleştikleri anlaşılmaktadır.

2. Ahşap yaylı tanburun yapısal bölümlerinde, farklı özelliklere sahip, kuru ve bekletilmiş ağaçlar, bazı bölümlerinde ise fabrikasyon malzeme kullandıkları

görülmektedir. Teknede, estetik görüntü ve ses açısından verimli olan ağaçları; sapta, hava koşullarından az etkilenen, dayanıklı, kolay çalışmayan ağaçları; alt eşikte, kolay işlenebilir, yumuşak, ses iletkenliği yüksek olan ağaçları; üst eşikte, sert ağaç ya da kemik malzemeleri; can direğinde, iletkenlik özelliğinden dolayı sadece ladin ağacını; kasnakta, kontrplak ve fiber gibi sert malzemeleri; burgularda, tel çeki kuvvetinin fazla olması ve daha kolay akort edebilme olanağı sağlaması sebebi ile gitar ya da mandolin burgularını kullandıkları görülmektedir.

3. Yaylı tanburun göğsünde ağırlıklı olarak oğlak derisi tercih ettikleri, bazı yapımcıların balık derisi ve fabrikasyon deri denediklerini ifade ettikleri de görülmektedir. Sadece bir yapımcının icracının talebi üzerine, tekne üzerine bas balkona sahip düz ahşap kapaklı yaylı tanbur yaptığı anlaşılmaktadır.

4. Ahşap yaylı tanburun tekne ve kasnak bölümlerindeki ölçülerde, cümbüş çalgısından, tel boyu ölçülerinde ise mızraplı tanburdan esinlendikleri görülmektedir.

5. Yaylı tanburda kullandıkları ölçülerden söz ederken, net ölçüler yerine genellikle, yaklaşık 2,5-3,5 santimetre civarı gibi ifadeler kullandıkları görülmektedir. Bu da yapımcıların yaylı tanbur yapımında standart ölçülere bağlı kalmadıklarını göstermektedir.

6. Yaylı tanbur yayı yapmadıkları, icracıların viyolonsel yayı kullandıkları görüşmelerden elde edilmiştir.

7. Mızraplı tanburdaki perde sistemini kullandıkları, ancak icracıların isteklerine göre bu perdelerin azalıp çoğalabildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

8. Genellikle mızraplı tanbur yapımında uzmanlaşmış yapımcılar oldukları anlaşılmaktadır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmektedir:

Türk müziği çalgıları yapan yapımcıların, sap, tekne gibi çalgıların bölümlerinde kullandıkları ölçüler, ağaçların çeşidi, yapısı ve bu ağaçların nasıl netice verdiği gibi bilgileri içeren bir arşiv kaydı oluşturmaları, tecrübe ve birikimlerini yeni

nesillere aktarabilmek ve ülkemizde çalgı yapımıcılığın gelişmesi adına önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Bazı çalgı yapımıcıları, ahşap yaylı tanburun göğsünde deri yerine ahşap malzemeyi denemişlerdir. Bu denemeler sonucu oluşan çalgının, kaliteli bir ses çıkardığı ancak ses yüksekliğinin düşük olduğu, yapımıcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çalgı yapımıcılarının, tamamıyla ahşap olan yaylı tanburun, tını, rezonans ve ses yüksekliği gibi özelliklerini arttıracak çeşitli yöntemler geliştirmelerinin, yaylı tanbur çalgısının yapısal gelişimi ve Türk müziğinde kabul edilebilirliği açısından önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Çalgı yapımıcılarının çeşitli boyutlarda yaylı tanbur üretmelerinin, bu çalgıda değişik tınlar ve ses yapılarının ortaya çıkmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra tel kalınlıklarında değişiklik yapılarak farklı akort olanakları sağlanması, icracılara bu çalgıyı farklı seslerde kullanabilme kolaylığı sağlayacaktır. Çalgı yapımıcılarının ve yaylı tanbur icracılarının bu tip denemelerde bulunmasının, yaylı tanburun icrasına ve Türk müziği topluluklarında kullanılabilirliğine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapımıcıların, yaylı tanbur yapısına uygun yay üretmelerinin, bu çalgının ses ve tını kalitesine faydalı olacağı ve icra kolaylığı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Agayeva, S. (2000). Abdülkadir Meragide Türk Çalgıları, Musiki Mecmuası Aylık Müzikoloji Dergisi. No:468, İstanbul.
- Bardakçı, M. (1986). *Maragalı Abdülkadir*. Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Karabaşoğlu, C. (2010). Abdülkâdir-i Merâğî'nin Makâsidü'l-Elhân Adlı Eseri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Karabey, L. (1951). Tanbura Dair, Musiki Mecmuası İleri Türk Musikisi Konservatuvarı Organı, No.39, İstanbul.
- Sarı, A. (2012). *Türk Müziği Çalgıları*. Nota Yayıncılık, İstanbul.

Sezikli, U. (2007). Abdülkâdir Merâgî ve Câmîu'l-elhân'ı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

When the traditional Turkish classical music instruments of 20th century is examined, tanbur, rebab, classical kemancha, lute, qanun, kudum, bandir are the ones which come to the mind first. One of these instruments, tanbur is thought to be first performed by Tanburi Cemil Bey with a bow. However, it is known that from past to present, Middle Asian communities have been performing some various instruments, played with plectrum, with bow, too.

The sound and resonance arising from the performance of tanbur by Tanburi Cemil Bey with a bow, created a tremendous impression in the beginning of 1900s. This seems an evidence for bowed tanbur to be invented by Tanburi Cemil Bey and it is stated like that in many resources. But, Abdulkadir Meragi, composer and doyen of music, who lived between 1350 and 1435 and had extensive knowledge of Turkish music instruments, mentions about various tanburs in his works *Camiu'l-Elhan* and *Makasidu'l-Elhan*. It is realized that he describes nayi tanbur as an instrument performed with a bow among these tanburs. In the light of this information, it can be said bowed tanbur to have a history going back to 15th century.

It is observed that bowed tanbur have had many structural amendments since the time from Meragi to now.

2. Method

The research is descriptive based on browsing model for assessment by examining and commenting on findings with regard to “Expert Opinions on Structural And Technical Characteristics of Bowed Tanbur”.

The working group of this research forms of Paki Öktem, Mustafa Gencer, Elif Kızılkaya, Cengiz Coşkun and Mehmet Coşkun, who could be reached and participated voluntarily in this research.

In the research, a semi-structured interview form comprising of open ended questions has been prepared. Data during the interview have been obtained through recording; then these data has been analyzed.

3. Findings, Discussion and Results

The results acquired from data in accordance with the interviews with bowed tanbur producers are as follows:

1. They are appeared to come to an agreement on the opinion that the usage of wooden trough when producing bowed tanbur, has much better results regarding sound, tone, resonance and convenience for Turkish music structure.
2. It is observed that dead and awaited woods having various characteristics are used in wooden bowed tanbur's structural parts and fabrication materials in some other parts. It is seen that fertile woods regarding aesthetic appearance and sound in trough; less affected from weather conditions, durable woods in handle; easy cultivated, soft, high conducting woods in subsidiary; rough wood or bone materials in lintel; only spruce tree because of conductivity, in soundpost ; rough materials such as plywood and fibre in hoop; guitar or mandolin pegs because of having high oncotic power and easy accorded opportunity in pegs; are used.
3. It seems to be mostly preferred kid leather in the chest of bowed tanbur, and it is stated that some producers try fish leather and fabrication leather. Only one producers is understood to make flat wooden tapped bowed tanbur having bass balcony on trough, by the demand of a performer.

4. It is seen to be inspired by cumbush in measures of trough and hoop parts of wooden bowed tanbur and by tanbur with plectrum in measures of wire length.
5. It is observed that they use expressions such as approximately 2,5-3,5 cm rather than exact measures when mentioning bowed tanbur measures. That shows producers not to stick to standard measures in bowed tanbur making process.
6. It is obtained from interviews that the performers do not make bowed tanbur bow, but cello bow.
7. It is concluded that they use fret system of tanbur with plectrum, but upon the request of the performers, these frets can decrease or increase.

In line with the results, suggestions are as follows:

It is thought to be a significant step with regards to handing down experiences and savings to the next generations and progressing the instrument produce, for Turkish music instrument producers to keep recorded an archive including measures used in instrument parts such as handle, trough , types of woods, structure and results of this usage.

Some instrument producers have tried wooden material except for leather in the chest of wooden bowed tanbur . It is understood from the statements of the producers that the instrument resulted from these trials, has a good quality sound, but low sound level. It is thought to be an important step for structural progress of bowed tanbur and accessibility of Turkish music, instrument producers to create new methods in order to improve the tone, resonance and sound level of completely wooden bowed tanbur.

It is thought that producing bowed tanbur in various size of instrument producers results in appearing various resonance and sound structure in the instrument. In addition to this, getting various according opportunities by varying the thickness of strings will provide performers to use this instrument in different sounds. It is thought that trials of instrument producers and bowed tanbur

Yaylı Tanburun Yapısal ve Teknik Özelliklerine İlişkin Uzman Görüşleri

performers will avail the performing of bowed tanbur and Turkish music communities' availability.

It is considered that producing bows suitable for bowed tanbur structure, of producers will make advantage of this instrument's sound and resonance quality.